

תוכן העניינים

מבוא 3

פרק ראשון: צער בעלי חיים בדיג לשם הנאה 6

1. היתר דיג במקרה של צורך אדם.....6
2. בחינת היתר דיג במקרה הנאה בלבד.....6
- 2.1. בחינת היתר דיג לשם הנאה בהיבט ההלכתי.....7
- 2.2. בחינת היתר דיג לשם הנאה בהיבט המוסרי.....9

פרק שני: צער בעלי חיים בעת הדברה 14

1. היתר ההדברה לאור אי חלותו של איסור צער בלי חיים בדרך המתה.....14
2. היתר ההדברה לאור אי חלותו של איסור צער בלי חיים על בעלי חיים קטנים.....15
3. היתר ההדברה לאור אי חלותו של איסור צער בלי חיים במקום צורך.....16

פרק שלישי: צער בעלי חיים במצוות שילוח הקן 18

1. חביבותה ושכרה של מצוות שילוח הקן.....18
2. החמלה והרחמים הטמונים במצוות שילוח הקן.....19
3. איסור תליית קיום המצווה ברחמים.....21
4. טעם שכרה של מצוות שילוח הקן.....22

דיון, סיכום ומסקנות 24

ביבליוגרפיה 26

מבוא

תורת ישראל, כספר הוראות והדרכה לחיי היהודי, נוקטת באיסור צער בעלי חיים. איסור זה, טעמו לעדן את מידותיו הגולמיות המולדות של האדם, ולהנביט בתוכו את מידת הרחמנות החיובית ואת רגש העדינות. איסור זה, נתפס בהבנה כנוגע להתעללות מכוונת בבעלי חיים, או הצקה חסרת סיבה ותכלית.

בסקירת המקורות הראשוניים בעניין צער בעלי החיים, נראה כי קיימת מחלוקת בנוגע למקור איסור זה. כך, עולה כי יש אומרים שמקורו של האיסור הוא מן התורה¹, ויש אומרים שמקורו הוא מדרבנן².

ככלל, בעיון במקורות המקרא, חז"ל והתלמוד עולות עדויות רבות לחביבות, חמלה ורחמים כלפי בעלי החיים ולזהירות מפגיעה בהם שתסב צער, כאב ונזק. כך למשל, מצויים תיאורים רבים על אודות התכונות החיוביות המצויות בבעלי החיים ואף ננקטת זהירות רבה כדי להימנע מפגיעה בבעלי החיים במסגרת מצוות שונות³. כמו כן, התורה מדמה את השבטים למגוון בעלי חיים.

עם זאת, לאור העובדה כי האדם משמש כנזר הבריאה ניתנו בידיו בעלי החיים – המצויים בדרגה פחותה ממנו – כדי לשמשו ולסייע לו. לכן, במקרי צורך מסוימים יותר צער בעלי החיים, תוך הקפדה על תנאים ייחודיים. כך, נראה כי כאשר נגרם צער לבעלי החיים ללא תועלת לבני האדם הדבר אסור, אולם כאשר הדבר נצרך לתועלת בני האדם ולתשמישם – אזי לא חל האיסור⁴. כמו כן, הדברים יותרו כאשר בנוסף לזאת מדובר בדרכים מקובלות ובמנהג בני אדם⁵.

לאור כל זאת, נראה כי צער בעלי חיים – הערך התורני וההלכתי החשוב כל כך – הוא נושא מורכב וסבוך, המתנגש לעתים במציאות החיים הפשוטה והיומיומית, ועשוי להביא את האדם הממוצע לידי התלבטות ומבוכה לגבי נכונות מעשיו.

¹ הרמב"ם והגאונים, לפי דעת ריטב"א, שיטמ"ק ונימוק"י ב"מ לג א, כס"מ רוצח יג ט, מני"ח מ' פ. רמב"ם, לפי דעת כס"מ, אור שמח רוצח יג ט, ומני"ח מ' פ, מרדכי ב"מ פ"ב ס"י רסג, וראה בחי' אנשי השם שם, אות מ. מאירי ונימוק"י – ב"מ שם. רא"ש ב"מ פ"ב ס"י כט. רבנו בחיי שמות בפסוקנו. ס' חסידים ס"י תרסו. ס' חרדים, מ"ע התלויים בושט. ס' החינוך מ' תנא, ומ' תקנ. רמ"א חו"מ רעב ט. לבוש או"ח שה יח. מג"א ס"י שה סק"א. ביאור הגר"א חו"מ ס"י רעב סק"א, סק"יג, וסק"ז. ארעא דרבנן אות תקלו. שו"ע הרב, ה"ל עוברי דרכים וצער בעלי חיים, ס"ע ח. קיצושי"ע קצא א. וכן משמע מ"ס יראים ס"י רסז. אמנם ביראים ס"י שנב משמע, שצעב"ח דרבנן, ע"ש.

² הרמב"ם, לפי דעת הפני"י ב"מ לב ב ד"ה מדברי, והגר"א בהגה' הרא"ש ב"מ שם, וביאור הגר"א חו"מ ס"י רעב סק"א, ואור שמח שבת שם. עפ"א דארעא בהגה' על ארעא דרבנן, ע"י צער בע"ח אות עג. וראה באריכות בשד"ח מע' הצד"י ס"י א, ובשו"ת יחוה דעת ח"ה ס"י סד, שהביאו הרבה מהאחרונים הסבורים שלדעת הרמב"ם איסור צער בעלי חיים הוא מדרבנן. וראה עוד בפרמ"ג או"ח ס"י תסח במשב"ז סק"ב. וראה מני"ח מ' פ, שהביא שתירה בדעת הרמב"ם בין ה"ל שבת כה כו, לבין ה"ל רוצח יג ט. וכן דעת המרדכי ע"ז ס"י תשצט, שצעב"ח מדרבנן. וראה בחי' הריטב"א ב"מ שם. שד"ח שם. פלפולא חריפתא ב"מ פ"ב ס"י כט, הרפואה לאור ההלכה, כרך ב חלק ג, עמ' יא-רשימת נפקא מינות אם האיסור הוא מדאורייתא או מדרבנן.

³ ראה באריכות בדברי הרא"ה קוק בספר חזון הצמחונות והשלום ובמאמר אפיקים בנגב, וכן משך חכמה ויקרא כ כו-ל, שהוא היפך ההתנהגות של עובדי עבודה זרה, וראה שם דוגמאות בנידון.

⁴ או"ח הארוך, ס"י נט. שו"ת תרומת הדשן, פסקים וכתבים, ס"י קה. רמ"א אבה"ע"ז ה יד. וראה באוצה"פ שם סק"ז. וראה גם בשו"ת חת"ס ח"ה חו"מ ס"י קפה. וראה רד"ק, יהושע יא ט.

⁵ רבי משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה, חלק ד', סימן צב.

פרק ראשון

צער בעלי חיים בדייג לשם הנאה

אחת הסוגיות המרכזיות בענייני צער בעלי חיים היא שאלת הדייג; תפיסת הדגים בחכה ובאמצעים הדייג המגוונים עלולה לגרום להם לצער וכאב. לפיכך, יש לבחון את דעת ההלכה בנושא זה. בין הדברים, נראה כי מוקדש מקום ייחודי לעניין הדייג הנערך לשם הנאה, כלומר, דייג הגורם צער לבעלי החיים הימיים תוך עריכתו שלא למטרות אכילה ופרנסה אלא להנאה ובילוי בלבד.

1. היתר דיג במקרה של צורך אדם

היסוד ההלכתי בעניין צער בעלי חיים הוא כי במקום שבו יש צורך אלאדם נדחה האיסור והצער מותר ללא כל ספק. זאת, כדברי חז"ל: "צער בעלי חיים אין איסור אלא כשמצעה בלי רווח"⁶ וכפי העולה ממאמר הגמרא "עוקרין על המלכים"⁷. המתירים את את גידי פרסות הסוס אשר רכב בו המלך, כדי שלא יוכל לרוץ יותר לאור איסור השימוש בכלי תשמישיו של מלך שמת וצורך כבוד המלך.

כמו כן, נראה כי גם הטלת מום או פצע בבעלי חיים מותרת במקרה שהדברים מועילים לאדם. זאת, כפי הנלמד מדברי הגמרא "הכל נאמנים על מומי מעשר"⁸. את דברים אלו, מבארת הגמרא בטעם הנאמנות, כי כל אדם יכול להטיל מומים בכל העדר על מנת שלא יהיו תמימים. כלומר, מוכח מדברים אלו כי מותר להטיל מום לכל צורך שהוא, ואין בזה משום צער בעלי חיים⁹.

2. בחינת היתר דייג במקרה הנאה בלבד

הרב יהודה עמיחי, הדין ארוכות בדייג בחכה, אשר בו עשוי להיגרם צער רב יותר לדגים מאשר בדיג ברשת, מציין את העובדה כי בחכה ניצודים גם דגים קטנים אשר אינם ראויים לאכילה, ולכן עולה כי עיקרם של הדברים הוא ההנאה שבדייג ולא האכילה של הדגים¹⁰.

כמו כן, נראה כיום רווחת תופעת הדיג לשם הנאה בלבד באתרי נופש וקייט המציעים למבקרים התנסות בדייג באמצעות חכה, כאשר לאחר עם העלאתו של דג הוא משוחרר חזרה לבריכה¹¹.

⁶ פסקי תוס' לעבודה זרה סימן יא.

⁷ עבודה זרה דף יא ע"א.

⁸ בכורות דף לא ע"א.

⁹ ועיין בשו"ת בנין ציון, סימן קח ד"ה ועוד.

¹⁰ הרב יהודה עמיחי, אמונת עתיד, 11, עמ' 34.

